

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.2.14>

**TWORZENIE I ROZWÓJ REGULACJI PRAWNYCH STOSUNKÓW
INFORMACYJNYCH W SFERZE WYDAWNICZEJ
(OD GENEZY DO ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI UKRAINY)**

Tetiana Aheienko

*student Katedry Prawa Administracyjnego, Prawa i Postępowania Karnego
Międzynarodowego Uniwersytetu Biznesu i Prawa (Chersoń, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-5404-5234

e-mail: aheienko_t@gmail.com

Adnotacja. Artykuł bada początki rozwoju regulacji normatywnej i prawnej w sferze wydawniczej od najdawniejszych czasów do 1991 r. Wskazano na celowość identyfikacji definiujących cech regulacji prawnej stosunków w sferze wydawniczej i dystrybucji drukowanych produktów informacyjnych w czasach Imperium Rosyjskiego i czasów radzieckich do przywrócenia państwowości ukraińskiej. Szczególną uwagę zwrócono na analizę prawa cenzury w tej dziedzinie. Ustalono, że rozwojowi wydawnictwa krajowego w całej swojej historii towarzyszyło tworzenie zestawu specjalnych norm regulujących jego działalność jako elementu systemu informatycznego.

Ustalono, że stan aktów normatywnych przyjętych przez cały okres powstawania działalności wydawniczej odzwierciedla specyfikę zmian informacyjnych dotyczących stosunku państwa do działalności wydawniczej: względną wolność wydawnictw w XVII-XVIII w. zastąpiono erą stale rosnącej kontroli ze strony państwa w XIX wieku, a okres ścisłej całkowitej kontroli w okresie radzieckim od czasu „pierestrojki” zmienił się na rozszerzenie swobód w organizacji działalności wydawniczej pod koniec lat 80 XX wieku.

Na podstawie uogólnionej analizy źródeł historyczno-prawnych wyjaśniono, że rozwojowi działalności wydawniczej towarzyszyło tworzenie specjalnego zestawu dokumentów prawnych regulujących relacje informacyjne w sferze wydawniczo-poligraficznej.

Wnioski obejmują główne etapy rozwoju regulacji prawnej działalności wydawniczej na ziemiach ukraińskich. Podsumowano, że sfera wydawnicza jest zbiorem relacji informacyjnych, które składają się z wielu aspektów. Wskazany kierunek działań informacyjnych warunkuje funkcjonowanie specjalnego mechanizmu regulacji prawnych, biorąc pod uwagę rozwój doświadczeń historycznych w tej dziedzinie.

Słowa kluczowe: drukarnie, informacyjne stosunki prawne, działalność wydawnicza, informacja książkowa, kontrola, system wydawniczy, cenzura.

**FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION
OF INFORMATION RELATIONS IN THE PUBLISHING INDUSTRY
(FROM GENESIS TO THE DECLARATION OF UKRAINE’S INDEPENDENCE)**

Tetiana Aheienko

*External Postgraduate Student at the Department of Administrative, Criminal Law and Procedure
International University of Business and Law (Kherson, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-5404-5234

e-mail: aheienko_t@gmail.com

Abstract. The article examines the origins of the development of legal regulation in the publishing industry from ancient times to 1991. It emphasizes the feasibility of identifying the defining features of legal regulation of relations in the field of publishing and distribution of printed information during the Russian Empire and the Soviet era to restore Ukrainian statehood. Particular attention is paid to the analysis of censorship legislation in this area. It is established that the development of the national publishing business throughout its history has been accompanied by the formation of a set of special rules governing its activities as an element of the information system.

It is determined that the state of regulations adopted during the entire period of formation of the publishing business, reflects the specifics of informational changes about the attitude of the state to book publishing: the relative freedom of publishing houses in the XVII–XVIII centuries changed the era of constant strengthening of state control in the XIX century, and the period of strict total control in the Soviet period since the “perestroika” changed to the expansion of freedoms in the organization of book publishing in the late 1980s.

Based on a generalized analysis of historical and legal sources, it was found that the development of book publishing was accompanied by the formation of a special set of legal documents governing information relations in the field of publishing and printing.

The conclusions formulate the main stages of development of legal regulation of book publishing in the Ukrainian lands. It is concluded that the book publishing sphere is a set of information relations, which consist of many aspects. This

area of information activities determines the functioning of a special mechanism of legal regulation, taking into account the development of historical experience in this area.

Key words: printing, information legal relations, book publishing activity, book information, control, book publishing system, censorship.

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У КНИГОВИДАВНИЧІЙ СФЕРІ (ВІД ГЕНЕЗИСУ ДО ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ)

Тетяна Агеєнко

здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу

Міжнародного університету бізнесу і права (Херсон, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-5404-5234

e-mail: aheienko_t@gmail.com

Анотація. У статті досліджуються витоки розвитку нормативно-правової регуляції в книговидавничій сфері з найдавніших часів до 1991 р. Наголошується на доцільності виявлення визначальних ознак правової регламентації відносин у сфері книговидання та розповсюдження друкованої інформаційної продукції за часів Російської імперії й радянської доби до відновлення української державності. Окрему увагу приділено аналізу цензурного законодавства в цій сфері. Установлено, що розвиток національної видавничої справи протягом усієї історії супроводжувався формуванням комплексу спеціальних норм, що регулюють її діяльність як елемента інформаційної системи.

Визначено, що стан нормативно-правових актів, прийнятих за весь період становлення видавничої справи, відображає специфіку інформаційних змін з приводу ставлення держави до книговидавничої діяльності: відносна свобода видавництва у XVII–XVIII ст. змінилася епохою постійно посилення контролю з боку держави у XIX ст., а період суворого тотального контролю в радянський період з часів «перебудови» змінився на розширення свобод в організації книговидавничої діяльності у кінці 1980-х років.

На підставі узагальненого аналізу історико-правових джерел з'ясовано, що розвиток книговидавничої діяльності супроводжувався формуванням спеціального комплексу правових документів, що регулюють інформаційні відносини у видавничо-поліграфічній сфері.

У висновках сформульовано основні етапи розвитку правового регулювання книговидавничої діяльності на українських землях. Підсумовано, що книговидавнича сфера є сукупністю інформаційних відносин, які складаються з багатьох аспектів. Зазначений напрям інформаційної діяльності обумовлює функціонування спеціального механізму правового регулювання, урахувавши освоєння історичного досвіду в цій сфері.

Ключові слова: друкарні, інформаційні правовідносини, книговидавнича діяльність, книжкова інформація, контроль, система книговидання, цензура.

Вступ. Книга є невід'ємним елементом функціонування інформаційного суспільства. Розвиток техніки й технологій протягом людської історії неодноразово кардинально змінював засоби збору та розповсюдження книжкової інформації й забезпечення доступу до неї.

Інформаційні відносини в книговидавничій сфері є одним із важливих об'єктів правового регулювання. Разом із тим тепер ще не можна констатувати належний рівень наукового опрацювання історико-правових аспектів особливостей правового регулювання інформаційних відносин у книговидавничій сфері в Україні.

Основна частина. Теоретичним підґрунтям для написання статті стали наукові розвідки таких учених, як А. Айбазов, М. Андрійчук, О. Васьківська, І. Горбачев, Л. Дояр, О. Капеліста, Т. Кароєва, Т. Ківшар, К. Константинов, М. Мачнева, В. Масаєв, Ю. Масаєв, Р. Машталір, Г. Овсієнко-Миронова, І. Печников, О. Самарін та ін.

Актуальність теми публікації зумовлена історико-правовою значимістю питань, що стосуються з'ясування механізмів еволюції нормативно-правового регулювання книговидавничої діяльності на українських землях.

Предмет публікації – ретроспективне виявлення динаміки визначальних ознак правової регламентації відносин у сфері книговидання та розповсюдження друкованої книжкової інформації (XIV ст. – кінець XX ст.).

Мета статті – на підставі узагальненого аналізу історико-правових джерел дослідити еволюцію що розвитку правового регулювання інформаційних відносин у книговидавничій сфері за часів Російської імперії радянської доби до відновлення української державності.

Методологічним базисом є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів і прийомів наукового пізнання (зокрема історико-правового, функціонального й компаративного методів тощо), системне застосування чого забезпечило розв'язання поставлених завдань і досягнення мети публікації.

Проблеми правового регулювання видання книжкової продукції мають свої історичні корені. Історія появи книжкової справи бере свій початок задовго до появи друкарства. З давнини одним із інформаційних засобів, що впливає на розвиток і формування поглядів та ідей, була рукописна книга. У цивілізаціях Межиріччя, Єгипту, Китаю та Індії книги як носії інформації наділялися сакральним значенням. Це істотно обмежувало коло виробників інформації – авторів, інформаційних споживачів – читачів та інформаційних посередників – переписувачів (Дяченко, 2006: 52–53). Копіювання рукописів було вкрай тривалим і трудомістким процесом

(Константинов, 2008: 11). Відсутність законодавчого регулювання цього процесу, а також контролю з боку авторів творів призводила до того, що переписувачі втручалися в зміст, пропускали частини твору й навіть самостійно робили вставки, уносили доповнення, тобто змінювали інформаційні повідомлення (Константинов, 2006: 44–48). У XIV ст. були посилені заходи проти книг, що містили загрозу для влади інформацію: виправлення рукописних книг здійснювалося під наглядом і керівництвом єпископів або митрополитів, до поширення допускалися спеціально уповноважені особи; шкідливі книги вилучалися і знищувалися з покаранням винних.

Винайдений у середині XV ст. І. Гуттенбергом особливий спосіб друкарства дав змогу збільшити обсяги друкованої інформаційної продукції при скороченні часу на її виробництво. Епоха рукописних книг змінилася масовим виданням друкованої інформаційної продукції (Масаев, Масаев, 2016: 152). Уважається, що в 1454 р. Гуттенберг узяв участь у першій книжковій виставці (Хардт, 2019: 44).

Так книга стає потужним елементом інформаційно-комунікаційної системи. На цьому етапі з появою друкарень першою формою закріплення права на книговидавничу діяльність стало те, що державна влада давала відомим друкарням або книжковим промисловцям особливий дозвіл (привілей) на винятковий передрук і продаж книг.

До кінця XV ст. у Кракові Ш. Фіоль почав випуск перших слов'янських друкованих книг. У 1551 р. на Стоглавому соборі 1551 р. робилася спроба поширити цензуру на всю територію Русі (Жан, 2005). Згідно з главою 27 «Про святі ікони та про виправлення книжкове» Стоглава, як покарання за використання і придбання невиправлених книг передбачалося їх вилучення, а після внесення в них необхідних виправлень – передача церквам і монастирям. Із цього нормативного документа юридично оформляється попереджувальна й каральна цензура. Попереджувальна цензура полягала в тому, що переписувачам під страхом конфіскації їхніх робіт наказувалося здійснювати переписування з правильних, так званих офіційно схвалених владою перекладів і надавати все написане на перегляд духовенству. Каральна цензура складалася з таких видів адміністративного переслідування: 1) конфіскація (щодо видавців і тих, хто придбав заборонені книги); 2) царська опала; 3) церковна анафема – відлучення від церкви з прокляттям (такий вид застосовувався відносно зберігачів і розповсюджувачів єретичних книг). Таким чином, до середини XVI ст. всі обов'язки щодо цензури покладалися на духовенство.

У 1553 р. при Івані IV Грозному засновано Першу московську друкарню. Однією із цілей її створення була необхідність запобігання спотворенню інформації в книгах під час неправильного переписування (Масаев, Масаев, 2016: 153). Метою такого контролю було встановлення нагляду за переписувачами, а також керівництво їхньою роботою.

Розвиток видавничої справи на українських землях почався в XVI ст. після випуску в 1564 р. Іваном Федоровим першої книги «Апостол».

У 1645 р. після смерті царя Михайла Федоровича в часи правління Олексія Михайловича відбулося розширення інформаційної тематики виданих книг, почати дозволяти друк книг світського змісту (Константинов, 2008: 13).

На початку XVIII ст. нові друкарні з'явилися в Москві та Санкт-Петербурзі. Прихід до влади Петра I ознаменував новий етап розвитку правової регламентації в книговидавничій сфері. 10 лютого 1700 р. Петро I видав голландському підприємцю грамоту – привілей на друк для Росії протягом 15 років математичних і художніх книг з малюнками, географічних карт і портретів. У XVIII ст. почали зароджуватися основи університетського книговидання, що генерувало наукове книговидання та встановлення вимог до навчальної літератури. 22 лютого 1721 р. Сенату надано вказівку: «... Санкт-Петербурзькій, Московській, Київській, Чернігівській та іншим друкарням ... без веління того Духовного Синоду ніяких книг не друкувати». Так відбувається підпорядкування видавничої справи нагляду Синоду. З 1721 р. у друкарні при Сенаті почали друкуватися законодавчі документи з цивільної частини – укази, маніфести тощо. У 1722 р. відкривається друкарня при Морській академії. 28 січня 1724 р. видано Указ «Про заснування Академії Наук і призначення Президентом оної Лейб-медика Блюментроста». У цьому указі дозволяється Академії наук друкувати й продавати опубліковану інформаційну продукцію, а також самостійно вирішувати питання щодо цінності книговидавань. Так наукові видання звільнялися від церковної та урядової цензури. 4 жовтня 1727 р. Верховна таємна рада ухвалила закрити три друкарні з чотирьох, що були в Петербурзі, – Санкт-Петербурзьку, Морську й Монастирську (при Олександрівській лаврі).

У цей період в імперії починає складатися нормативна база правового регулювання в книговидавничій сфері. Одним із перших нормативних документів у цьому напрямі діяльності стала Жалувана грамота «Про друковані в Голландії земних, морських карт, креслень, листів, портретів, математичних, архітектурних і всяких по військовій частині книг слов'янською, латинською та голландською мовами, разом і порізно, і про Привозі оних на продаж у Росії платежем мита по осьми грошей з рубля» (О печатных в Голландии земных..., 1830). Зазначений документ регулював відносини держави з видавництвами й видавничими центрами за межами країни, а також визначав розвиток видавничої бази та друкарської справи. У цілому зазначені реформи заклали і сформували необхідне розуміння ролі книговидання, а також визначили напрям розвитку законодавчої політики на кілька десятиліть вперед.

Після смерті Петра I почалося встановлення жорсткого контролю за інформаційною сферою. У спробі перешкодити поширенню інакомислення вже в 1727 р. імператором Петром II видано указ, що встановлює державну монополію на книговидання (О бытии в Санкт-Петербурге..., 1830).

У другій половині XVIII ст. державна політика в галузі розвитку книговидавничої діяльності спрямована на створення необхідної нормативно-правової бази. 27 січня 1751 р. граф К. Розумовський озвучив імператорський указ, відповідно до якого Академії наук пропонувалося перекладати і друкувати російською мовою книги. Передбачалося можливість автора далі самостійно реалізувати надруковані твори. Крім того, гарантувалося публікація книги з ім'ям автора (мова йде про дотримання особистих немайнових прав). Катерина II за Указом «Про вільні друкарні» (1783) визначила право приватних осіб займатися видавничою діяльністю. Результатом запровадження такого права стало значне збільшення числа книг, що випускаються в країні, розширення тематики літератури, відкриття низки друкарень в «національних окраїнах» імперії (Тифліс, Єреван, Київ, Львів, Чернігів, Дерпт та ін.) (Самарин, 2008: 356–375).

Зазначений указ видавався неоднозначним у силу протиріч: з одного боку, знищувалася державна монополія на книговидання, преса повністю передавалася в руки суспільства; з іншого боку, цей же указ віддавав пресу під тотальну владу поліції. Через призму законодавчої регламентації простежується специфіка взаємовідносин влади і приватного книговидавця.

Нормативно-правова база щодо регулювання видавничої діяльності, що сформувалася в період правління Катерини II, мала суперечливий характер. Так, іменний указ «Про дозвіл у всіх містах і столицях заводити друкарні і друкувати книги на російській та іноземних мовах...» (О позволении во всех городах..., 1830) сприяв розвитку вільних друкарень і зростанню приватної преси (Константинов, 2006: 44–48). Разом із тим у країні діяв законодавчий комплекс, норми якого суттєво обмежували право приватних видань самостійно регулювати обсяги й тематику друкованої інформаційної продукції. Щоб прийняти до друку будь-яку книгу, друкарня мала довідатися про автора або перекладача. Загалом поняття про інформаційну власність у вигляді літератури поступово визнавалося владою.

Особливим інструментом регламентації відносин у галузі створення інформаційної продукції у вигляді друкованих книг залишалася цензура.

Реакційний етап в історії Росії, що характеризує період правління Павла I, суттєво вплинув на організацію діяльності друкарень. За час перебування при владі цього імператора видані укази про заборону вільних друкарень, про введення обов'язкової практики попередньої цензури. Зазначені заходи, що обмежують свободу друкарства, істотно зменшили обсяги видавничої продукції та максимально обмежили її тематику (Айбазов, 2018: 33). Однак ужиті заходи мали несистематичний, розрізнений характер і загалом не мали належного ефекту.

Відповідно до Указу від 9 вересня 1743 р., заборонялося ввозити богословські книги, що надруковані за кордоном російською мовою, а також перекладати іноземні богословські книги російською мовою без дозволу Синоду. Подібні раніше ввезені книги підлягали вилученню й конфіскації.

З кінця XVIII ст. нові книги майже перестали видаватися (Горбачев, Печников, 2004). Утім з 1801 р. допуск приватних видавців на книжковий ринок збільшив якість випущених праць і відповідальність авторів і видавців за інформаційне наповнення видань. Цензурний статут від 9 липня 1804 р. визначив основні завдання та функції державної цензури, права авторів, перекладачів, видавців і власників друкарень (Устав о цензуре 9 июля 1804 года..., 1830). Згідно із цим документом, управління справами цензури було зосереджено в Міністерстві народної освіти, а безпосереднє проведення цензури доручалося спеціальним комітетам, що організовувалися при університетах. Також цензуру здійснювали Академія наук і Синод.

До періоду правління Єлизавети цензурне законодавство було спрямовано на регулювання інформаційного обігу оригінальної духовної літератури та перекладної духовно-історичної літератури. Світська ж література, як і раніше, залишалася поза контролем (Горбачев, Печников, 2004). У «Статуті про цензуру» (1826) особливу увагу законодавця приділено питанням прав авторів і видавців (Устав о цензуре 10 июня 1826 года..., 1830). За цим законом, автор або перекладач книги мав «виключне право користуватися все життя виданням і продажем на свій розсуд як набутиим майном». Термін дії авторського права діяв упродовж 25 років від дати смерті автора, після чого літературний твір «ставав власністю публіки».

В епоху реформ Олександра II принципово змінилася основа чинних відносин держави і друку. Указ 1865 р. «Про деякі зміни і доповнення в діючих нині цензурних постановках» (Высочайше утвержденное мнение..., 1865) скасував процедуру попередньої цензури, розширював коло «позацензурних видань» (праць членів Академії наук, університетів, наукових співтовариств) (Гиляка, 2017: 38). У 1845 і 1848 рр. визнано право на художню та музичну власність. Однак скасування попередньої цензури не означала інформаційної свободи видавництва. Порядок відкриття нових друкарень і припинення діяльності вже наявних, перелік періодичних видань, порядок отримання дозволів на їх випуск і відповідальність за видання таких без відповідного дозволу з боку держави визначався Державною радою імперії – вищим органом виконавчої влади в країні. У кінці XIX ст. кількість приватних видавців на українських землях значно збільшилася, з'явилися перші законодавчі акти, що регулюють взаємовідносини між автором і видавцем. Дозвіл на друк книг надавався видавцям, функцію яких найчастіше виконували наукові об'єднання, казенні установи або інші публічні товариства.

Згідно з Указом Миколи II (1905), усунуто попередню цензуру всіх періодичних видань, скорочено комплекс обмежень, що накладаються на літературні роботи, скасовано адміністративні стягнення за порушення процедури отримання дозвільних грамот на випуск тимчасових видань. Указом від 26 квітня 1906 р. скасована попередня (довидавнича) дозвільна цензура для всіх видів книг. Заборонна ж цензура (поствидавнича) поширювалася лише на праці, обсяг яких перевищував 5 друкованих аркушів.

20 березня 1911 р. прийнято Закон «Положення про авторське право». Окремі глави були присвячені авторським правам на літературні, художні, фотографічні твори. Попит на друковані видання постійно збільшувався, зростали тиражі, поступово книга перетворювалася на інформаційний продукт, який є товаром, а сам процес книговидавання вимагав значних фінансових вкладень. Протягом аналізованого періоду влада намагалася створити систему правової регламентації книговидавництва, в основі якої лежало передусім прагнення забезпечити інтереси держави. Це обмежувало права книговидавців і книготорговців, перешкоджаючи зростанню довіри до системи державно-правового регулювання у сфері книговидавництва (Андрійчук, 2016).

На американському континенті книгодрук виник у XVII ст., але конституційні основи свободи преси закладено в Поправку I до Конституції США й у конституціях штатів у XVIII ст. (Бершов, 1999). У XIX–XX ст. ст. у більшості країн Європи з проголошенням свободи друку цензуру скасовано (Мачнева, 2008: 15).

Після Жовтневого перевороту 1917 р. першим актом, що стосувався видавничої діяльності, був Декрет ЦВК «Про державне видавництво» від 29.12.1917. Майже через рік затверджений другий Декрет «Про визнання наукових, літературних, музичних і художніх творів державним надбанням». З 1917 р. в галузі друку вводиться найсуворіша допечатна цензура.

Неодноразова зміна органів, які керували видавництвами, призводить до створення дублюючих один одного комітетів, комісій, рад, що володіють практично однаковими правами й наділені однаковими обов'язками. Установлено ідеологічний контроль над друком (Капелистая, 2008: 17). У Резолюції ВЦВК «З питання про друк» від 04.11.1917 вказувалася «необхідність конфіскації приватних друкарень і наявних запасів паперу, передачі їх у власність Радам в центрі й на місцях» для створення всіх умов користування партією «технічними засобами друкування за своєю дійсною ідейною силою». Через кілька місяців Рада народних комісарів прийняла Постанову «Про організацію поліграфічної справи» від 12.07.1918 (Каросва, 2014). Уряд доручав поліграфічному відділу Вищої ради народного господарства вести облік усіх друкарень у країні, мати відомості про обсяги наявної паперу та інших матеріалів, кількість людей, які працюють у друкарнях. Крім того, цей відділ, згідно з постановою РНК, повинен був організувати роботу з моніторингу напрямів та обсягів видавничої роботи урядових і радянських установ; скласти єдиний перелік усіх замовлень урядових видань, обов'язкової навчальної літератури, наукових, технічних і партійних видань з метою подальшого розподілу видавничої навантаження між усіма друкарнями країни (Ловягин, 1926). Основною метою роботи поліграфічного відділу визначалося надання громадянам рівного права на користування запасами паперу й «відповідною кількістю типографічної праці» (О преобразовании Комитета..., 1972). У зв'язку з цим одним із завдань відділу стала розробка заходів щодо боротьби зі спекуляцією на ринку друкованих видань (Айбазов, 2018: 36). У 1919 р., відповідно до Положення ВЦВК «Про державні видавництва» (О государственном издательстве..., 1971: 207–209), відбулося злиття всіх видавництв, наявних в органах державної влади й кооперативних організаціях на єдине Державне видавництво (Державне видавництво, Держвидав), що стало повністю контролювати роботу всіх учених і літературних товариств (Машталір та ін., 1974).

Розпочата більшовиками в 1921 р. нова економічна політика внесла істотні зміни в організацію системи видавничої справи (Ківшар, 1996). Так, декретом РНК «Про приватні видавництва» від 12.12.1921 громадянам дозволялося мати власні або орендувати в державної влади «друкарні, контори, редакторські та інші кабінети, склади, магазини тощо» (О частных издательствах, 1944). Спостереження за роботою друкарень і підприємств з розповсюдження друкованої продукції, а так само регулювання їх комерційних видів робіт із 1925 р. перебувало у віданні створеного при відділі друку ЦК ВКП (б) Комітету зі спостереження за діяльністю видавництв (Ківшар, 1996). Якщо в 1925 р. в СРСР діяло 2055 видавництв, то через два роки (у 1927 р.) їх кількість скоротилася майже у два рази (до 1064), а в 1930 р. видавництв налічувалося вже менше однієї тисячі (Назаров, 1964: 115).

Наступний етап пов'язаний з дією Основ авторського права 1925 і 1928 рр. (Овсієнко-Миронова, 2006). У 1930 р. на базі чинного Держвидаву відбулося злиття його галузевих відділів і великих типізованих видань в Об'єднання державних книжно-журнальних видавництв РРФСР (ОГИЗ) (Айбазов, 2018: 40). Визначивши як основні завдання реформування видавничої діяльності зміцнення централізації в її керівництві, ліквідацію паралелізму у випуску друкованої продукції та подальшу типізацію видавництв, Рада народних комісарів РРФСР у 1931 р. затвердила Положення про головне управління у справах літератури і видавництва і його місцеві органи (Об утверждении Положения, 1931). Новий орган (Головліт) наділявся широким колом повноважень. Єдине державне керівництво видавничою справою реалізовувалося шляхом жорсткого контролю за видавничо-виробничим комбінатом, до якого ввійшли науково-технічні та інші великі спеціалізовані видавництва, книготорговельні об'єднання, поліграфічні трести й навчальні заклади (Александрова, 2013: 11). Поза цією системою державного комбінату до кінця 1930-х рр. нараховувалося близько 20 профспілкових, літературно-художніх і наукових видавництв (Александрова, 2013: 12). Правовою основою регулювання їхньої діяльності залишалося Положення про головне управління у справах літератури і видавництва і його місцеві органи (1931).

Післявоєнний період характеризується прагненням тоталітарної радянської держави забезпечити єдине керівництво, координацію та контроль за цією сферою діяльності, зокрема, на українських землях (Видавничий рух в Україні, 2019).

У 1946–1949 рр., відповідно до Постанови «Про роботу ОГІЗу РРФСР», відбулося перетворення Об'єднання державних книжково-журнальних видавництв РРФСР на Об'єднання при Раді міністрів СРСР (1946) (Гиляка, 2017: 70). У 1949 р. ОГІЗ СРСР ліквідовано і створено Главполіграфвидав (Об образовании при Совете Министров СССР..., 1949).

У 1960-ті рр. всі законодавчі акти, що стосувалися авторського права, вирішено об'єднати та включити до Основ цивільного законодавства СРСР які окремих розділ. Саме в ньому вперше визнано право автора на переклад літературних, наукових та інших робіт. Строк дії авторського права продовжено до 25 років з моменту смерті автора. В Азербайджані, Грузії, Казахстані, Молдові й Узбекистані авторське право на фотографічні твори діяло 10–20 років з моменту випуску у світ такого твору.

У цей період заходи щодо реорганізації видавничої системи в СРСР були спрямовані на вдосконалення системи її централізованого управління, спеціалізацію (за видами видань і читацьким напрямками) і регіоналізацію (розвиток республіканських видавничих мереж), а так само модернізацію технічної бази видавничого виробничого комбінату. Правовим забезпеченням реалізації названих завдань стали Постанова Радміну СРСР «Про затвердження Положення про Міністерство культури СРСР» (1953) (Об утверждении Положения о Министерстве культуры, 1953), згідно з яким Главполіграфвидав розділяється на три самостійні підрозділи, серед яких було й Головне управління видавництва; Постанова Ради Міністрів СРСР «Питання організації Державного комітету Ради Міністрів СРСР з питань преси» від 10.08. № 884; Указ Президії ВР СРСР «Про перетворення Комітету по пресі при Раді Міністрів СРСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі» (1972) (О преобразовании Комитета..., 1972); Постанова «Про затвердження положення про ДКСВПКіТ» (1973) (Об утверждении Положения о Государственном комитете..., 1973). ЦБНТІ з друку з 1968 р. входило до складу Держкомвидаву УРСР. На Книжкову палату, яка підпорядковувалася Держкомвидаву на правах центру державної реєстрації продукції друку та її бібліографічної обробки, покладено завдання щодо централізованої каталогізації видань і ведення статистичного обліку друку (Дояр, 2021). У розвитку радянської видавничої справи прогресивним кроком стало приєднання в 1973 р. СРСР до Всесвітньої (Женевської) конвенції про авторське право (1952) і подальше за цим створення Всесоюзного агентства з авторських прав (ВААП).

В СРСР під «перевиданням» творів художньої літератури вважалося будь-яке нове видання, а також перевищення норм тиражу, випущене у світ після закінчення встановленого законом або договором терміну на випуск попереднього видання. Також зустрічалися такі типи видань, як «замовне видання», тобто видання, що видане видавництвом не за видавничим договором з автором, а на замовлення будь-якої установи чи організації.

Радянське законодавство передбачало так зване «вільне використання творів», тобто без згоди авторів і без виплати авторської винагороди, у таких випадках істотно перероблені твори, відтворення в навчальних і просвітницьких цілях з використанням уривків і цитат у розмірі, що не перевищує загалом 1 авторського аркуша, відтворення в газетах, репродукування друкованих творів у наукових, навчальних і просвітницьких цілях без одержання прибутку.

До 1980-х рр. диспропорція попиту і пропозиції в книговидавничій сфері досягла свого піку: при постійному збільшенні тиражу (з 1,8 млрд. прим. у 1980 р. до 2,3 млрд. прим. у 1988 р.) рівень дефіциту на книжкову продукцію тільки збільшувався. Спроба розв'язати цю суперечність шляхом розширення самостійності видавництв зроблена Держкомвидавом СРСР у 1985–1990 рр. (Айбазов, 2018: 43). Головне управління у справах літератури та видавництв – орган державного управління, що здійснював цензуру друкованих творів і захист державних секретів у засобах масової інформації в період з 1922 р. по 1991 р.

Таким чином, у період з 1917 р. по 1986 р. створена потужна централізована система управління книговидавничою справою в суворій ієрархічній структурі. Основний упор у видавничій діяльності робився на ідеологічному складнику, переважно здійснювалося видання суспільно-політичної та соціально-економічної літератури. Соціально-економічні та політичні реалії, адміністративно-командна система й партійний диктат створювали проблеми для розвитку видавничої діяльності. Проголошена в середині 1980-х рр. епоха гласності стала потужним поштовхом для почалися перетворень у книговидавничій сфері. Першим документом, що був спрямований на ослаблення ідеологічного й управлінського контролю з боку держави, а так само розширення самостійності видань у вирішенні питань змісту тематичних планів і розробки стратегії щодо боротьби з дефіцитом видавничої продукції, стало рішення колегії Держкомвидаву СРСР «Про розширення прав і самостійності видавництв і вдосконаленні тематичного планування» від 20.11.1986 (О расширении прав..., 1987).

Відповідно до норм зазначеного документа, видавництва набували право самостійного формування та затвердження тематики й обсягів продукції, що випускається, створення спільних із зарубіжними партнерами країн-членів РЕВ видавничих об'єднань тощо. Однак документ залишав за державою важелі управління й контролю за діяльністю видавництв, у тому числі й право здійснення цензури за друком (Александрова, 2013: 13–14). У 1987 р. Держкомвидавом СРСР прийняті рішення «Про подальшу демократизацію організаційно-творчої діяльності видавництв» (О дальнейшей демократизации, 1988: 220–227) і «Про створення в галузі системи вивчення читацьких інтересів і купівельного попиту» (О создании в отрасли системы, 1988: 228–231). З 1 січня 1988 р. видавництва перейшли на самофінансування й господарський розрахунок. Документи, прийняті Держкомвидавом у 1986–1989 рр., мали статус внутрішньовідомчих і не зачіпали основ видавничої системи (О печати и других средствах, 1990).

У 1990 р. видавнича система Радянського Союзу включала близько 280 видавництв, із яких більша частина перебувала в прямому підпорядкуванні Державному комітету СРСР по друку. Прийнятий у червні 1990 р. Закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» декларував свободу друку та інформації, а також проголошував скасування цензури. Верховна Рада України затвердила зазначений нормативний документ. У статті 1 законодавець закріпив один із основоположних принципів правового регулювання у сфері масової інформації – конституційну гарантію широкого кола свобод (слова, друку, переконань, пошуку, вибору, отримання й поширення інформації та ідей) у будь-якій формі. Крім того, Закон визначав особливий характер діяльності в галузі друку та ЗМІ – реєстраційний (не дозвільний, як було раніше) (Айбазов, 2018: 45).

Постанова Ради Міністрів РРФСР «Про регулювання видавничої діяльності в РРФСР» від 17.04.1991 № 211 засвідчила, що радянський етап розвитку нормативної бази видавничої діяльності завершено.

На цей час в Україні нараховувалося 25 державних видавництв.

Висновки. Книговидавнича сфера є сукупністю інформаційних відносин, які складаються з творчих, мовно-культурних, виховних, освітніх, економічних, політичних, технологічних, господарських та інших аспектів і становлять окремий напрям інформаційної діяльності, що обумовлює функціонування спеціального механізму правового регулювання. Одним із найголовніших інструментів утілення державної політики та регулювання діяльності в книговидавничій справі є законодавство. Як показав аналіз, в історичній ретроспективі винахід друкарства в 1454 р. поклав початок щодо розподілу інформаційних завдань автора та видавця, а звідси існував взаємний вплив видавничої діяльності з одного боку, і нормативно-правових засад – з іншого.

Становлення правового регулювання видавничої діяльності в Україні відбувалося в періоди: дожовтневий, радянський і національний.

Розвиток правового регулювання книговидавництва на українських землях за часів Російської імперії й радянської доби до відновлення української державності супроводжувався формуванням комплексу правових документів, що регулюють інформаційні відносини в книговидавничій сфері. Освоєння історичного досвіду, можливості використання результатів системного аналізу історико-правових процесів могли б розширити проблемне поле сучасної юридичної науки і практики, визначити оптимальні підходи формування державної політики в галузі законодавчої регламентації книжкової справи.

Список використаних джерел:

1. Дяченко Ю.П. *Видавнича справа: законодавчі засади, нормативне регулювання* : посібник. Київ : Парламентське видавництво, 2006. 160 с.
2. Константинов К.Б. *Регулирование книгоиздательской деятельности в контексте политико-правовой эволюции России (конец XVII – начало XIX вв.)* : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений». Санкт-Петербург : РГПИ им. А.И. Герцена, 2008. 21 с.
3. Константинов К.Б. *Деятельность частных типографий в России во второй половине XVIII века: историко-правовой аспект. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.* Санкт-Петербург : РГПИ им. А.И. Герцена, 2006. Т. 2. С. 44–48.
4. Масаев Ю.А., Масаев В.Ю. *История книгопечатания – величайшего изобретения человечества. Вестник Кузбасского государственного технического университета.* 2016. № 3. С. 150–154.
5. Хардт Х. *Приобретение, защита и продажа прав на издательские проекты. Краткое руководство для издателей / пер. с англ. Н. Андреев.* Москва : Ad Marginem Press, 2019. 144 с.
6. Жан Ж. *История письменности и книгопечатания / пер. с франц. Ю.В. Крижевской.* Москва : АСТ, Астрель, 2005. 115 с.
7. *О печатных в Голландии земных, морских карт, чертежей, листов, портретов, математических, архитектурных и всяких по военной части книг на славянском, латинском и голландском языках, вместе и порознь, и о привозе оных на продажу в России платежом пошлины по осьми денег с рубля: Жалованная грамота. Полное собрание законов Российской империи.* 1-е собр. Санкт-Петербург : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. Т. 4. С. 1751.
8. *О бытии в Санкт-Петербурге типографиям только при Сенате и при Академии, о переводе в Москву для печатания церковных книг типографий, находившихся при Сенате и при Александровском монастыре: Указ от 4 октября 1727 г. Полное собрание законов Российской империи.* 1-е собр. Санкт-Петербург : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. Т. 4. С. 5175.
9. Самарин А.Ю. *Под каким присмотром и цензурою печатание книг происходит: типографское дело и цензура в России эпохи Просвещения. Новое литературное обозрение.* 2008. № 4. С. 356–375.
10. *О позволении во всех городах и столицах заводить типографии и печатать книги на российском и иностранных языках с освидетельствования оных от управы благочиния. Полное собрание законов Российской империи.* 1-е собр. Санкт-Петербург : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. Т. 21. С. 15634.
11. Айбазов А.Р. *Административно-правовое регулирование издательской деятельности* : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва : РУДН, 2018. 166 с.
12. Горбачев И.Г., Печников В.Н. *Институт цензуры в российском законодательстве XVI–XIX веков: историко-правовое исследование.* Казань : КГУ, 2004. 205 с.
13. *Устав о цензуре 9 июля 1804 года. Полное собрание законов Российской империи.* 1-е собр. Санкт-Петербург : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. Т. 28. С. 21388.
14. *Устав о цензуре 10 июня 1826 года. Полное собрание законов Российской империи.* 2-е собр. Санкт-Петербург : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. Т. 1. С. 403.

15. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета «О некоторых переменах и дополнениях в действующих ныне цензурных постановлениях». 1865. 6 апреля. *Полное собрание законов Российской империи*. 2-е собр. Санкт-Петербург : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1865. Т. 40. № 41990.
16. Гиляка О.С. Юридичний документ: поняття, особливості, види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків : М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 20 с.
17. Андрийчук М.Т. З історії становлення вітчизняної книгознавчої науки (XIX – початок XXI ст.). *Технологія і техніка друкарства* : збірник наук. праць. 2016. № 4 (54). С. 88–111.
18. Бершов О.В. Книговидавнича справа в Сполучених Штатах Америки (порівняльно-системний аналіз) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ : Національний технічний ун-т України «КПІ», 1999. 203 с.
19. Мачнева М.В. Некоторые аспекты правового регулирования издательской деятельности в сфере периодических печатных изданий: теория и практика : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право». Москва : АНХ, 2008. 24 с.
20. Капельная О.А. Административно-правовое регулирование книго-издательской деятельности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 «Административное право; административный процесс. Тюмень : ТГУ, 2008. 25 с.
21. Кароева Т.Р. Видання та поширення україномовної книги у Російській імперії останньої чверті XIX – початку XX ст.: комерційна складова. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2014. № 1117. Вип. 48. С. 90–100.
22. Ловягин А.М. Основы книговедения. Ленинград : Начатки знаний, 1926. 166 с.
23. О преобразовании Комитета по печати при Совете Министров СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли : Указ Президиума ВС СССР от 1 августа 1972 г. *Ведомости ВС СССР*. 1972. № 39. С. 350.
24. О государственном издательстве : Положение ВЦИК от 20 мая 1919 года. *Декреты Советской власти*. Москва : ВЦИК, Государственное Издательство, 1971. Т. 5. С. 207–209.
25. Машталір Р.М., Ковба Ж.М., Феллер М.Д. Розвиток поліграфії на Україні. Львів : Вища школа ; Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1974. 188 с.
26. Ківшар Т.І. Український книжковий рух: книговидавництва та книгопоширення (1917–1923 рр.) : автореф. дис. ... докт. іст. наук : 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Київ : Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, 1996. 46 с.
27. О частных издательствах : Декрет Совета Народных Комиссаров от 12 декабря 1921 г. № 685. *Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1921 г. Управление делами Совнаркома СССР*. Москва : Изд. Нар. ком. вн. дел, 1944. С. 1105–1106.
28. Назаров А.И. Книга в советском обществе: Очерк истории книгоиздательского дела в СССР. Москва : Наука, 1964. 261 с.
29. Овсієнко-Миронова Г.В. Організаційно-правові засади управління видавничою справою в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків : Харківський національний ун-т внутрішніх справ, 2006. 215 с.
30. Об утверждении Положения о Главном управлении по делам литературы и издательств и его местных органах : Постановление СНК РСФСР от 06.06.1931. *СУ РСФСР*. 1931. № 31. С. 273.
31. Александрова Н. О. Современное отечественное издательское дело: учебное пособие. Челябинск : Челябинский государственный институт культуры, 2013. 127 с.
32. Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф. (Львів, 24–25 жовт. 2019 р.) / Нац. акад. наук України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника ; наук. ред. Л. Головата ; ред.-упоряд. В. Пасічник. Львів : Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника, 2019. 236 с.
33. Об образовании при Совете Министров СССР Главного управления по делам полиграфической промышленности, издательств и книжной торговли : Постановление Совета Министров СССР от 6 февраля 1949 г. № 555. *СУ РСФСР*. 1949. № 14. С. 155.
34. Об утверждении Положения о Министерстве культуры СССР: Постановление Совмина СССР от 20.06.1953 № 1565 «Р». *Электронный фонд правовых и нормативно-технических документов*. URL: <https://docs.cntd.ru/document/765710431>.
35. О преобразовании Комитета по печати при Совете Министров СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли : Указ Президиума ВС СССР от 1 августа 1972 г. *Ведомости ВС СССР*. 1972. № 39. С. 350.
36. Об утверждении Положения о Государственном комитете СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли : Постановление Совета Министров СССР от 19.10.1973 № 776. *СП СССР*. 1973. № 23. С. 130.
37. Доляр Л. Методична рада Книжкової палати України: сторінки історії та особливості діяльності (1946–1964). *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 2. С. 25–30.
38. О расширении прав и самостоятельности издательств и совершенствовании тематического планирования : Решение коллегии Госкомиздата СССР от 20.11.1986. *Сборник документов и материалов (1986–1987)*. Москва : Изд. Нар. ком. вн. дел, 1987. 332 с.
39. О дальнейшей демократизации организационно-творческой деятельности издательств : Решение коллегии от 3 декабря 1987 г. *Книгоиздание: направления перестройки*. Москва : Книга, 1988. С. 220–227.
40. О создании в отрасли системы изучения читательских интересов и покупательского спроса : Решение коллегии от 3 декабря 1987 г. *Книгоиздание: направления перестройки*. Москва : Книга, 1988. С. 228–231.
41. О печати и других средствах массовой информации: Закон СССР от 12.06.1990 № 1552-1. *Ведомости СНД СССР и ВС СССР*. 1990. № 26. С. 492.

References:

1. Diachenko, Yu. P. (2006). Vydavnycha sprava : zakonodavchi zasady, normatyvne rehuliuвання [Publishing: legislative principles, regulations]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
2. Konstantynov, K. B. (2008). Rehulyrovanye knyhozdatelskoi deiatelnosti v kontekste polytyko-pravovoi evoliutsyy Rossyy (konets XVII – nachalo XIX vv.) [Regulation of book publishing in the context of the political and legal evolution of Russia (late XVII – early XIX centuries.)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. St. Petersburg: RGPI im. A.I. Herzen [in Russian].
3. Konstantynov, K.B. (2006). Deiatelnost chastnykh typpohrafiy v Rossyy vo vtoroi polovynе XVIII veka: ystoryko-pravovoi aspekt [Activities of private printing houses in Russia in the second half of the 18th century: historical and legal aspect]. *Yzvestiya Rossyiskoho gosudarstvennogo pedahohycheskoho unyversyteta im. A.Y. Hertsenyа. – Bulletin of the Russian State Pedagogical University. A.I. Herzen*. (Vols. 2), (pp. 44–48). St. Petersburg: RGPI im. A.I. Herzen [in Russian].
4. Masaev, Yu. A. & Masaev, V. Yu. (2016). Ystoryia knyhopechataniya – velychaishego yzobreteniya chelovechestva [The history of typography – mankind's greatest invention]. *Vestnyk Kuzbasskoho gosudarstvennogo tekhnicheskoho unyversyteta – Bulletin of the Kuzbass State Technical University*, 3, 150–154 [in Russian].
5. Khardt, Kh. (2019). Pryobretenye, zashchyta y prodazha prav na yzdatelskye proekty. Kratkoe rukovodstvo dlia yzdatelei [Acquisition, protection and sale of rights to publishing projects. A quick guide for publishers]. (N. Andreev, Trans). Moscow: Ad Marginem Press [in Russian].
6. Zhan, Zh. (2005). Ystoryia pysmennosti y knyhopechataniya yzdatelei [History of writing and printing]. (Yu. V. Kryzhevskaya, Trans). Moscow: AST, Astrel [in Russian].
7. O pechatnikh v Hollandyy zemnikh, morskyykh kart, chertezhei, lystov, portretov, matematycheskykh, arkhytekturnykh y vsiakykh po voennoi chasty knyh na slavianskom, latynskom y hollandskom yazykakh, vmeste y porozn, y o pryvoze onikh na prodazhu v Rossyy platezhom poshlyni po osmy deneh s rublia: Zhalovannaia hramota [About printed in Holland terrestrial, nautical maps, drawings, sheets, portraits, mathematical, architectural and all sorts of military books in Slavic, Latin and Dutch languages, together and separately, and about bringing them for sale in Russia by paying a duty of eight money from ruble: Certificate of Merit] *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy. Sobr. 1-e – Complete collection of laws of the Russian Empire. C. 1st* (Vols. 4), (P. 1751). (1830). St. Petersburg: Typ. 2-ho Otd-nyia Sobstv. E.Y.V. Kantseliaryy [in Russian].
8. O bityy v Sankt-Peterburhe typpohrafiyam tolko pry Senate y pry Akademyy, o perevode v Moskvu dlia pechataniya tserkovnykh knyh typpohrafiy, nakhodyvshykh pry Senate y pry Aleksandrovskom monastire: Ukaz ot 4 oktiabria 1727 h. [On the existence of printing houses in St. Petersburg only at the Senate and at the Academy, on the transfer to Moscow for printing church books of the printing houses that were at the Senate and at the Alexander Monastery: Decree of October 4, 1727.] *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy. Sobr. 1-e – Complete collection of laws of the Russian Empire. C. 1st* (Vols. 4), (P. 5175). (1830). St. Petersburg: Typ. 2-ho Otd-nyia Sobstv. E.Y.V. Kantseliaryy [in Russian].
9. Samaryn, A. Yu. (2008). Pod kakym prysmotrom y tsenzuroiu pechatanye knyh proyskhodyt: typpohrafskoe delo y tsenzura v Rossyy epokhy Prosveshcheniya [Under what supervision and censorship does the printing of books take place: typography and censorship in Russia during the Enlightenment]. *Novoe lyteraturnoe obozrenye – New literary review*, 4, 356–375 [in Russian].
10. O pozvolenyy vo vsekhn horodakh y stolytsakh zavodyt typpohrafiyy y pechatat knyhy na rossyiskom y ynostrannykh yazykakh s osvyydetelstvovaniya onikh ot upravly blahochyniya. [On permission in all cities and capitals to start printing houses and print books in Russian and foreign languages with the certification of these from the Deanery Council.] *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy. Sobr. 1-e – Complete collection of laws of the Russian Empire. C. 1st* (Vols. 21), (P. 15634). (1830). St. Petersburg: Typ. 2-ho Otd-nyia Sobstv. E.Y.V. Kantseliaryy [in Russian].
11. Aibazov, A. R. (2018). Admystryativno-pravovoe rehulyrovanye yzdatelskoi deiatelnosti [Administrative and legal regulation of publishing]. *Candidate's thesis*. Moscow: RUDN [in Russian].
12. Horbachev I.H., Pechnykov V.N. (2004) / Institut tsenzury v rossyiskom zakonodatelstve XVI – XIX vekov: ystoryko-pravovoe yssledovanye [The Institute of Censorship in Russian Legislation of the 16th – 19th Centuries: Historical and Legal Research]. Kazan: KHU [in Russian].
13. Ustav o tsenzure 9 iyulya 1804 goda [Censorship Charter July 9, 1804.]. *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy. Sobr. 1-e – Complete collection of laws of the Russian Empire. C. 1st* (Vols. 28), (P. 21388). (1830). St. Petersburg: Typ. 2-ho Otd-nyia Sobstv. E.Y.V. Kantseliaryy [in Russian].
14. Ustav o tsenzure 10 iyunya 1826 goda [Censorship Charter June 10, 1826.]. *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy. Sobr. 2-e – Complete collection of laws of the Russian Empire. C. 2nd* (Vols. 1), (P. 403). (1830). St. Petersburg: Typ. 2-ho Otd-nyia Sobstv. E.Y.V. Kantseliaryy [in Russian].
15. Vysochayshe utverzhdennoye mneniye Gosudarstvennogo Soveta «O nekotorykh peremenakh i dopolneniyakh v deystvuyushchikh nyne tsenzurnykh postanovleniyakh». 1865. 6 aprelya. [The highest approved opinion of the State Council "On some changes and additions in the current censorship regulations." 1865, 6 April]. *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy. Sobr. 2-e – Complete collection of laws of the Russian Empire. C. 2nd* (Vols. 40), (P. 41990). (1865). St. Petersburg: Typ. 2-ho Otd-nyia Sobstv. E.Y.V. Kantseliaryy [in Russian].
16. Hyliaka, O.S. (2017). Yurydychnyi dokument: poniattia, osoblyvosti, vydy [Legal document: concepts, features, types]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
17. Andriichuk, M.T. (2016). Z istorii stanovlennia vitchyznianoi knyhoznavchoi nauky (XIX – pochatok XXI st.) [From the history of the formation of domestic bibliological science (XIX – early XXI century.)]. *Tekhnolohiya i tekhnika drukarstva – Printing technology and technique*, 4(54), 88–111 [in Ukrainian].

18. Bershov, O. V. (1999). Knyhovydavnycha sprava v Spoluchenykh Shtatakh Ameryky (porivnialno-systemnyi analiz) [Book publishing in the United States of America (comparative system analysis)]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi tekhnichniy un-t Ukrainy «KPI» [in Ukrainian].
19. Machneva, M.V. (2008). Nekotoryye aspekty pravovogo regulirovaniya izdatel'skoy deyatel'nosti v sfere periodicheskikh pechatnykh izdaniy: teoriya i praktika [Some aspects of legal regulation of publishing in the field of periodicals: theory and practice]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: ANKH [in Russian].
20. Kapelistaya, O.A. (2008). Administrativno-pravovoye regulirovaniye knigo-izdatel'skoy deyatel'nosti [Administrative and legal regulation of book publishing]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tyumen: TGU [in Russian].
21. Karoieva, T.R. (2014) Vydannia ta poshyrennia ukrainomovnoi knyhy u Rosiiskii imperii ostannoii chverti XIX – pochatku XX st.: komertsiiina skladova [Publication and distribution of the Ukrainian-language book in the Russian Empire in the last quarter of the XIX – beginning of the XX century: commercial component]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Istoriiia – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History*. № 1117, vol. 48 90–100 [in Ukrainian].
22. Lovyagin A. M. (1926). *Osnovy knigovedeniya [Fundamentals of bibliography]*. Leningrad: Nachatki znaniy [in Russian].
23. O preobrazovanii Komiteta po pechati pri Sovete Ministrov SSSR po delam izdatel'stv, poligrafii i knizhnoy trgovli: Ukaz Prezidiuma VS SSSR ot 01 avgusta 1972 g. [On the transformation of the Press Committee under the Council of Ministers of the USSR for Publishing, Printing and Book Trade: Decree of the Presidium of the USSR Armed Forces from August 1, 1972]. (1972). *Vedomosti VS SSSR – Vedomosti of the USSR Armed Forces*, 39, 350 [in Russian].
24. O gosudarstvennom izdatel'stve [About the state publishing house]. (1919, May 20). *Dekrety Sovetskoy vlasti. T. 5. – Decrees of the Soviet government. V. 5. M.:VTSIK, Gosudarstvennoye Izdatel'stvo* [in Russian].
25. Mashtalir, R. M., Kovba, Zh. M. & Feller, M. D. (1974). *Rozvytok polihrafii na Ukraini [Development of printing in Ukraine]*. Lviv: Vyshcha shkola ; Vyd-vo pry Lviv. derzh. unt-ti in Ukrainian].
26. Kivshar, T. I. (1996). Ukrainskyi knyzhkovyi rukh: knyhovydannia ta knyhoposhyrennia [Ukrainian book movement: book publishing and book distribution]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
27. O chastnykh izdatel'stvakh: Dekret Soveta Narodnykh Komissarov № 685 ot 12 dekabrya 1921 g. [On private publishing houses: Decree of the Council of People's Commissars No. 685 of December 12, 1921] (1944). *Sobraniye uzakoneniy i rasporyazheniy pravitel'stva za 1921 g. Upravleniye delami Sovnarkoma SSSR – Collection of legalizations and orders of the government for 1921 Administration of the Council of People's Commissars of the USSR*, (pp. 1105-1106). Moscow: Izd. Nar. Kom. Vn. Del [in Russian].
28. Nazarov, A.I. (1964). *Kniga v sovetskom obshchestve: Ocherk istorii knigoizdatel'skogo dela v SSSR [Book in Soviet Society: Essay on the History of Book Publishing in the USSR]*. Moscow: Nauka [in Russian].
29. Ovsienko-Myronova, H. V.(2006). Orhanizatsiino-pravovi zasady upravlinnia vydavnychoiu spravoiu v Ukraini [Organizational and legal bases of publishing management in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi un-t vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
30. Ob utverzhdenii Polozheniya o Glavnom upravlenii po delam literatury i izdatel'stv i yego mestnykh organakh: Postanovleniye SNK RSFSR ot 06.06.1931 g. [On the approval of the Regulations on the Main Directorate for Literature and Publishing Houses and its local bodies: Resolution of the Council of People's Commissars of the RSFSR] (1931, June 6). *SU RSFSR –SU RSFSR, 31. P. 273* [in Russian].
31. Aleksandrova, N. O. (2013). Современное отечественное издательское дело: учебное пособие [Modern domestic publishing: textbook]. Chelyabinsk: Chelyabinskii gosudarstvennyy institut kul'tury [in Russian].
32. Holovata, L. & Pasichnyk, V. (Eds.). (2019). *Vydavnychiy rukh v Ukraini : seredivyshcha, artefakty : dop. ta povidoml. Mizhnar. nauk. konf. (Lviv, 24-25 zhovt. 2019 r.) [Publishing movement in Ukraine: environments, artifacts: ext. and messages. International. Science. conf. (Lviv, October 24–25, 2019)]*. Lviv: Lviv. nats. nauk. b-ka im. V. Stefanyka [in Ukrainian].
33. Ob obrazovanii pri Sovete Ministrov SSSR Glavnogo upravleniya po delam poligraficheskoy promyshlennosti, izdatel'stv i knizhnoy trgovli: Postanovleniye Soveta Ministrov SSSR ot 6 fevralya 1949 g. № 555 [On the formation of the Main Directorate for the Printing Industry, Publishing Houses and Book Trade under the Council of Ministers of the USSR: Resolution of the Council of Ministers of the USSR No. 555] (1949 February 6). *SU RSFSR – SU RSFSR, 14, P. 155*.
34. Ob utverzhdenii Polozheniya o Ministerstve kul'tury SSSR: Postanovleniye Sovmina SSSR ot 20.06.1953 g. № 1565 «R». [On the approval of the Regulation on the Ministry of Culture of the USSR: Resolution of the Council of Ministers of the USSR dated 20.06.1953, No. 1565 «R».] *Elektronnyy fond pravovykh i normativno-tekhnicheskikh dokumentov – Electronic fund of legal and normative-technical documents*. Retrieved from: <https://docs.cntd.ru/document/765710431> [in Russian].
35. O preobrazovanii Komiteta po pechati pri Sovete Ministrov SSSR po delam izdatel'stv, poligrafii i knizhnoy trgovli: Ukaz Prezidiuma VS SSSR [On the transformation of the Press Committee under the Council of Ministers of the USSR for publishing, printing and book trade: Decree of the Presidium of the USSR Armed Forces]. (1972, August 1). *Vedomosti VS SSSR – Bulletin of the USSR Armed Forces*, 39, P. 350.
36. Ob utverzhdenii Polozheniya o Gosudarstvennom komitete SSSR po delam izdatel'stv, poligrafii i knizhnoy trgovli: Postanovleniye Soveta Ministrov SSSR [On the approval of the Regulations on the State Committee of the USSR for Publishing Houses, Printing and Book Trade: Resolution of the Council of Ministers of the USSR]. (1973, October 19). *SP SSSR – SP SSSR, 23, P. 130*.

37. Doiar, L. (2021). Metodychna rada Knyzhkovoï palaty Ukrainy: storinky istorii ta osoblyvosti diialnosti (1946–1964) [Methodical Council of the Book Chamber of Ukraine: pages of history and features of activity (1946–1964)]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Visnyk of the Book Chamber*, 2. 25-30 [in Ukrainian].
38. O rasshirenii prav i samostoyatel'nosti izdatel'stv i sovershenstvovanii tematicheskogo planirovaniya. Resheniye kollegii Goskomizdata SSSR ot 20.11.1986 g. [On expanding the rights and independence of publishing houses and improving thematic planning: Decision of the board of the USSR State Publishing House] (1986, November 20). *Sbornik dokumentov i materialov (1986-1987) – Collection of documents and materials (1986-1987)*. Moscow.: Izd. Nar. Kom. Vn. Del [in Russian].
39. O dal'neyshey demokratizatsii organizatsionno-tvorcheskoy deyatel'nosti izdatel'stv: Resheniye kollegii ot 3 dekabrya 1987 g. [On further democratization of the organizational and creative activity of publishing houses: Decision of the board] (1987, December 3). *Knigoizdaniye: napravleniya perestroyki – Book publishing: directions of perestroika*. Moscow : Kniga [in Russian].
40. O sozdanii v otrasli sistemy izucheniya chitatel'skikh interesov i pokupatel'skogo sprosa: Resheniye kollegii ot 3 dekabrya 1987 g. [On the creation of a system for studying readers' interests and consumer demand in the industry: Decision of the board] (1987, December 3). *Knigoizdaniye: napravleniya perestroyki – Book publishing: directions of perestroika*. Moscow : Kniga [in Russian].
41. O pechati i drugikh sredstvakh massovoy informatsii: Zakon SSSR ot 12.06.1990 g. № 1552-1 [On the press and other mass media: USSR Law of 12.06.1990, No. 1552-1]. *Vedomosti SND SSSR i VS SSSR – Bulletin of the SND of the USSR and the Armed Forces of the USSR*, 26, P. 496.